

09.09.22р. 15гр. укр. літ.

Доброго дня! Тема уроку. Життя і творчість, громадянська і політична діяльність В. Винниченка. Перший український науково – фантастичний роман «Сонячна машина»

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:

moshev2020@icloud.com

ЗМІСТ УРОКУ

1. Володимир Винниченко — визначна особа в історії України. Він відомий прозаїк, драматург, філософ, публіцист, художник, політик, громадський і державний діяч. З його ім'ям пов'язані яскраві сторінки національного літературного процесу. В. Винниченко, наділений багатьма талантами, а серед них — надзвичайною чутливістю до чужого болю, здатністю співпереживання, бажанням віддати себе справі соціального і національного визволення, просто не міг бути поза колом революціонерів.

Життя В. Винниченка сповнене карколомними поворотами, перемогами і поразками, ідейно-художніми пошуками, спробами урівноважити контрастні філософсько-світоглядні та естетичні домінуючі доби, могла б стати матеріалом не для одного пригодницького чи філософсько-психологічного роману.

З ім'ям В. Винниченка пов'язані найважливіші політичні процеси перших десятиліть ХХ століття — створення і функціонування національних політичних партій, піднесення національно-визвольної боротьби, вибуху Української революції, відродження нації й національної державності.

Перший голова першого національного уряду України — Генерального Секретаріату, організатор антигетьманського повстання, глава Директорії УНР.

2. Демонстрування презентації біографії В. Винниченка

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=oj-2yfSndgI>

3. Перегляд відеофільму «В. Винниченко. Пишемо історію»

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=owyIqlODiRU>

4. Відомості про життєвий і творчий шлях В. Винниченка

Дитинство, навчання майбутнього письменника

Народився 1880 року в місті Єлисаветграді (нині м. Кропивницький). Батько його, Кирило Васильович, замолоду селянин-наймит, переїхав із села до Єлисаветграда й одружився зі вдовою Євдокією Онуфріївною Павленко, уродженою Линник. Від першого шлюбу мати Винниченка мала троє дітей:

Андрія, Марію й Василя. Від шлюбу з Кирилом Винниченком народився лише Володимир.

Майбутній письменник зростав на півдні України, серед широких степів і саме з них, мабуть, черпав велич духу й силу. Із семи років малий Володимир вчиться в народній школі. Розумний, допитливий, цікавий від природи хлопець легко оволодіває азами науки. Сім'я переїжджає до Єлизаветграда. Батько працює теслею на будівництві, а старший брат Андрій — робітником-складачем у друкарні. Володимир вступає до Єлизаветградської гімназії, де вчиться на кошти брата з 16 серпня 1890 року по червень 1899 року.

Та закінчити навчання хлопцеві не пощастило. Одні дослідники творчості Винниченка стверджують, що через матеріальні нестатки, інші — що його виключили з гімназії. Непокірний, але чесний і відвертий «мужицький син» давав відсіч «благородним» дітям, міг постояти за себе й слабших товаришів, принципово говорив українською мовою.

Протести проти соціальної та національної нерівності заклали основи його революційності на все життя. У старших класах гімназії він узяв участь у революційній організації, написав революційну поему, за яку одержав тиждень «карцеру», а згодом його відрахували з гімназії.

Але Володимир не кинув навчання. Він продовжував готуватися до іспиту на атестат зрілості й склав його у 1900 році як стороння особа у Златопільській чоловічій гімназії (Златопіль нині — у складі Новомиргорода Кіровоградської області). Незважаючи на виразне небажання вчителів видати учневі «атестат зрілості», під натиском директора гімназії Володимир одержує диплом.

Громадянська та політична діяльність

У 1901 році Винниченко вступив на юридичний факультет Київського університету св. Володимира, де став членом Української студентської громади. Вступив до Революційної української партії (РУП). За її дорученням проводив агітаційно-пропагандистську роботу серед робітників Києва та селян Полтавської губернії, за що 1903 року був заарештований, виключений із університету й ув'язнений до одиночної камери Лук'янівської в'язниці в Києві, звідки йому згодом вдалося втекти.

Незабаром новий арешт, дисциплінарний батальйон. Але він знову втік і нелегально відбув у еміграцію. Ризикуючи життям, не раз переходив кордон, беручи участь у переправленні революційної літератури в Росію. Після чергового арешту й ув'язнення із загрозою довічної каторги Винниченку, за допомогою товаришів, вдалося вирватися з рук царської охоранки. Не ризикуючи далі, він емігрував. За кордоном разом із Михайлом Грушевським видає часопис «Промінь». Та на початку Першої світової війни Винниченко повернувся до Росії й жив до 1917 року під чужим прізвищем переважно в Москві, займаючись літературною діяльністю.

Одразу після Лютневої революції Винниченко повернувся до України й взявся до активної політичної роботи. Став членом Центральної Ради. Згодом, 15

червня, очолив Генеральний секретаріат і став генеральним секретарем внутрішніх справ.

Винниченко автор майже всіх декларацій і законодавчих актів УНР. Саме він 10 червня 1917 року на 2-му Всеукраїнському військовому з'їзді проголосив І Універсал Центральної Ради та 26 червня 1917 року на пленумі Центральної Ради — Декларацію Генерального секретаріату, якою було проголошено курс Української Центральної Ради на «здійснення суцільної автономії» України.

22 серпня 1917 року Центральна Рада ухвалила Конституцію УНР. Згодом через виникнення протиріч Винниченко вийшов із уряду. Однак уже менше, ніж через місяць він знову його очолив.

Наприкінці жовтня делегація УЦР відбула до Петрограду, де стала свідком повалення Тимчасового уряду та захоплення влади більшовиками. Під тиском зовнішніх і внутрішніх факторів Центральна Рада 9 (22) січня 1918 року ухвалила IV Універсал, за яким «однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу».

Під натиском більшовицьких військ 26 січня (8 лютого) 1918 р. уряд УНР на чолі з новим прем'єром змушений був покинути Київ та евакуюватися до Житомира. Винниченко разом із дружиною, Розалією Лівшиц, поїхав на південь, до Бердянська. Під час гетьманату жив на хуторі Княжа Гора на Канівщині, де займався літературною творчістю, написав п'єсу «Між двох сил». Тут був заарештований гетьманською вартою через надуману підозру підготовки до державної змови. Але завдяки його авторитету він був швидко звільнений з-під варти, після чого знову перейшов до активної політичної діяльності. У серпні 1918 року Винниченко очолив опозиційний до гетьманського режиму Павла Скоропадського Український національний союз, рішуче наполягав на відновленні УНР, створенні її найвищого органу — Директорії, головою якої став 13-14 листопада 1918 року. Незабаром через суперечності із Симоном Петлюрою Винниченко пішов у відставку та виїхав за кордон.

Еміграція

В еміграції політична кар'єра Винниченка тривала. У Відні він за короткий час написав тритомну мемуарно-публіцистичну працю «Відродження нації (Історія української революції: марець 1917 р. — грудень 1919 р.)». Це широкомасштабне полотно, яке є важливим джерелом для вивчення і розуміння складних політичних процесів на території України періоду збройної боротьби за владу.

Винниченко мріяв організувати нову партію, соціальна програма якої мало б чим відрізнялася від більшовицької, однак була б «національніша», тісніше пов'язана з історичним минулим України.

Наприкінці 1919 року Винниченко спробував цю ідею втілити в життя. Він вийшов із УСДРП і організував у Відні Закордонну групу українських

комуністів, створив її друкований орган — газету «Нова доба», в якій опублікував свій лист-маніфест «До класово несвідомої української інтелігенції», сповістивши про перехід на позиції комунізму.

На початку 1920 року він почав активно шукати шляхи до повернення на батьківщину. Радянське керівництво з прихильністю поставилося до прохання Винниченка. Наприкінці травня 1920 року Винниченко разом із дружиною прибув до Москви, де дістав пропозицію зайняти пост заступника голови Раднаркому УСРР із портфелем наркома закордонних справ, з кооптацією в члени ЦК КП (б)У.

Коли ж він ознайомився з економічним і політичним становищем країни, державними відносинами між Росією і Україною, то зрозумів, що його запрошують до співпраці з тактичних міркувань. Тому відмовився від участі в роботі уряду УСРР і в середині вересня 1920 року виїхав з Харкова до Москви, а звідти знову за кордон.

Політичну діяльність він продовжував у Чехословаччині, Парижі, Франції... Як пише у своїй книжці «100 видатних імен України» Ігор Шаро, науковці стверджують, що він на перших порах підтримував тісні зв'язки з українською національною еміграцією, з групою російських літераторів. Перу Винниченка належить і проект програми антибільшовицького «Єдиного революційно-демократичного національного фронту». На жаль, об'єднати розбиті емігрантські групи не вдалося.

У вересні 1921 року Винниченко очолив новостворений комітет допомоги українському студентству в Берліні. Повернувшись до Відня, Винниченко виступає з критикою національної і соціальної політики РКП(б) та Радянського уряду. Він продовжує уважно стежити за подіями в СРСР, займається літературною творчістю, живописом.

У 1934 році Винниченко із дружиною Розалією Яківною оселився на півдні Франції, у містечку Мужен, біля Канн, придбавши стару садибу з ділянкою землі. До цього кроку письменника спонукали майже повна відсутність гонорарів та масові арешти і терор проти українських діячів культури. Тут упродовж останніх 25 років свого життя він у власному невеликому будинку займався літературною творчістю.

Під час німецької окупації Франції за відмову співробітництва з нацистами Володимира Кириловича було кинуте до концтабору. Після закінчення війни він закликав до загального роззброєння та мирного співіснування народів світу.

Помер 6 березня 1951 року, похований у французькому Мужені.

Перший період творчості

Винниченко вже з перших кроків своєї творчості почав розповідати нове й по-новому («Біля машини», «Контрасти», «Голота», «На пристані», «Раб краси», «Хто ворог?», «Голод», «Солдатики»). Всі ці твори майже повністю позбавлені народницького підходу й забарвлення; без ідеалізації, художньо

показані в боротьбі батраки, селяни й їх вороги. Автор гаряче, майже публіцистично виявляє своє ставлення до цієї боротьби, наповнюючи оповідання революційністю, художньо втілюючи класову солідарність. Саме оформлення цих творів (мала форма) розраховане на масове споживання. Недарма деякі з оповідань випускалися як агітброшури. Але виявляючи революційну потенцію й безперспективність батраків, селян-бідняків, Винниченко кличе до них не міський пролетаріат, який був зрусифікований і відірваний від села, а «революційну» інтелігенцію.

Водночас у інших своїх творах Винниченко гостро, яскраво й влучно висміює міщанські захоплення, життєві ідеали («Заручини»), боягузливе українофільство і шалений націоналізм («забирайтеся, кацапи, із наших українських в'язниць!») — в оповіданні «Уміркований та щирий»), розкриває зміст ліберальності «рідних» поміщиків і буржуазії («Малорос-європеець»), псевдореволюційність деяких елементів інтелігенції. До революційних творів Винниченка потрібно віднести також його яскраві нариси й оповідання з вояцького життя («Боротьба», «Мнімий господін», «Темна сила»), а також із життя дітей («Кумедія з Костем», «Федько-халамидник»). Згодом Винниченко пише низку оповідань про революційну інтелігенцію і про інтелігенцію взагалі («Промінь сонця», «Талісман», «Студент», «Зіна», а також — «Чудний епізод», «Історія Якимового будинку», «Дрібниця», «Тайна»).

В оповіданнях Винниченко виявив високу майстерність — уміння живо, вільно, захоплююче розповідати і яскраво, художньо показувати.

Другий період творчості

Свій другий етап Винниченко починає драмами: «Дисгармонія», «Великий Молох», «Щаблі життя». Потім «Memento», «Базар», «Брехня», «Чорна Пантера і Білий Медвідь», «Між двох сил». Попри те, що в деяких із них революційна дійсність знаходить відоме відображення (наприклад, «Дисгармонія»), вони все ж об'єктивно-занепадницькі, неревольюційні. Також неревольюційні, занепадницькі його романи («Рівновага», «Чесність з собою», «Записки кирпатого Мефістофеля», «По-свій», «Божки», «Хочу!»). Винниченко тут уже звертається винятково до охопленої реакцією української інтелігенції. Це пояснюється поразкою революції й національного руху. Письменник-політик не бачив виходу для бідняцьких, напівпролетарських категорій села. Тому Винниченко намагається художньо розв'язувати хворобливі для інтелігента проблеми моралі, норм поведінки, проповідуючи «соціалістичну» реформу. Цим пояснюється й перехід до жанру драми, а згодом і роману.

На літературну творчість Володимира Винниченка цього періоду вплинули філософські концепції Фрідріха Ніцше.

У своїй критиці він жорстокий і відвертий, частково публіцистичний. Винниченко розвиває свій стиль, почавши з удосконаленого новими формальними елементами й мотивами реалізму перших оповідань; далі він дедалі більше переходить до імпресіоністичного стилю, який у бездоганному вигляді можна побачити у творах і малої («Промінь сонця», «Зіна») і великої

форми («Записки кирпатого Мефістофеля»). Психологічний реалізм як перехідний етап панує в перших романах і більшості драм, які вирізняються сценічністю, гостротою й цікавістю інтриги, яка побудована на контрастах.

Найкращі твори Винниченка відзначаються великою майстерністю. Імпресіонізм його характерно вирізняється, наприклад, фіксацією дієвих, переважно зорових деталей, а також тонких і, водночас, гостро діючих психологічних рухів-рефлексів. Сюжет, часто банальний і нескладний, Винниченко завжди загострює антитезами, а також несподіваними зовнішніми ефектами, насичуючи свої твори актуальними проблемами.

В еміграції Винниченко з 1925 року активно береться до літературної роботи. Його п'єси «Брехня», «Чорна Пантера і Білий Медвідь», «Закон», «Гріх» перекладаються німецькою мовою й з'являються в театрах Німеччини та інших європейських країн. Друкуються й перекладаються його романи «Чесність з собою», «Записки кирпатого Мефістофеля» ... На екранах Німеччини з жовтня 1921 року демонструється фільм «Чорна Пантера» (нім. *«Die schwarze Pantherm»*), співавтором сценарію якого був Винниченко. Не забувають про Винниченка й в Україні. Київський державний драматичний театр імені Івана Франка здійснює постановку п'єси «Над». Проблеми сценічного втілення п'єс обговорювали з драматургом К. Станіславський і В. Немирович-Данченко, Микола Садовський і Гнат Юра. Лесь Курбас у своєму «Молодому театрі» поставив «Чорну Пантеру і Білого Медведя» за участі режисера-постановника Гната Юри. Володимир Винниченко — письменник світового рівня, проте в роки радянської влади його було викреслено з української літератури.

В. Винниченко-художник

Цікавитися живописом В. Винниченко почав ще з гімназійних років. Володимир Кирилович був одним із засновників «Артистичної секції», яка була створена у квітні 1929 року при Українській громаді в Парижі. У Франції брав уроки малювання, певний вплив на його творчість мала мистецька паризька школа «Еколь де Парі», організовував художні виставки, зокрема, завдяки йому в 1924 році в Берліні відбулася перша персональна виставка його приятеля, талановитого художника Миколи Петровича Глуценка. Проводить багато часу за мольбертом на французькому півдні в Сен-Рафаелі. Малює натюрморти й пейзажі, передаючи фактуру предметів, краєвидів, овочів, фруктів, дерев густими енергійними мазками, властивими для колористичного експресивного Глуценка.

За життя автора його твори експонували на виставках у Львові, де одержали високу оцінку відомих мистецтвознавців і художників, зокрема відомого арткритика Марії Келлер. Поштовхом до малярства було багато причин, в тому числі і туга за Вітчизною, про що свідчать його українські пейзажі, написані по пам'яті.

І хоч Винниченко не був професійним художником, його малярський талант знаходить визнання навіть у професіоналів. Український художник С. Гординський назвав Винниченка «маляром далеко не аматорської міри». В

живопису Винниченка яскраво відчувається вплив імпресіонізму. Натюрморти, пейзажі наповнені повітрям і сонцем, портрети відзначаються психологізмом.

Похмури відтінки, які іноді трапляються в прозових творах, практично відсутні в його картинах. За заповітом вдови Володимира Кириловича, Розалії Яківни Винниченко, вся спадщина — щоденники, літературний і малярський доробок могли повернутися лише у незалежну, демократичну Україну. Це повернення розпочалось тільки у 2000 році. 89 одиниць зберігання, серед них — оригінальні олійні роботи, акварелі, альбоми з рисунками — були передані архівом Колумбійського університету Національній Академії наук України.

5. Перегляд відеофільму «В. Винниченко як художник»

Посилання <https://www.youtube.com/watch?v=j0sb2XICe9Y>

Заповнити таблицю.

Володимир Винниченко	
Учень	
Студент	
Революціонер	
В'язень	
Політик	
Емігрант	
Прозаїк	
Драматург	
Художник	
.....	

6. Науково-фантастичний роман «Сонячна машина»

В. Винниченко першим у літературі 20-х років ХХ ст. створив соціально-утопічний і фантастичний роман з елементами пригодницького і детективного жанру.

У «Сонячній машині» автор порушує суспільно-політичні, філософські, морально-етичні проблеми; уміло поєднує проблеми особи і колективу, класової боротьби, соціальних груп «прекрасної будущини», моралі й біологічних інстинктів. Новаторство письменника знаходить своє втілення в незвичайних поворотах людського характеру, думок і вчинків героїв, у сюжеті, що постійно інтригує читача, тримає в стані високої емоційної напруги, естетичної насолоди. Цей твір В. Винниченко присвятив своїй сонячній Україні.

Доля роману «Сонячна машина» була трагічною. В. Винниченко написав його в Німеччині, намагаючись дати світові «візитну картку» української літератури. Але на батьківщині надрукування роману було пов'язано з великими

труднощами, а критика зустріла його вороже. Починалися тридцять роки — час репресій справжніх митців...

Дія роману відбувається в 1922-1924 роках у Німеччині. Автор гостро і сатирично зображує верховодів сучасного фінансово-промислового капіталу — гумового фабриканта і президента Об'єднаного Банку Мертенса та його оточення. Король Німеччини Мертенс за свої гроші купив усе: уряд і парламент, банки і підприємства, поліцію і пресу, а прагне купити ще й древній аристократичний герб разом з його власницею — родовитою принцесою Елізою. Він мріє панувати над усім світом.

Тодішня Німеччина постає в романі як залізобетонний дім божевільних, морально спустошених, хижо жорстоких і моторошно нещасних істот.

Могутній реальній політичній і економічній силі в романі протиставлено винахід геніального інженера Рудольфа Штора — сонячну машину, що символізує визволення від усіх економічних, соціальних, політичних форм утиску.

У романі переконливо показано, що людина, яка прагне стати над добром і злом, скидає всі суспільні обов'язки, перетворюється не стільки на вільну і всевладну істоту, оскільки на примітивну жуйну тварину. Автор доводить, що людство врятовується не стільки Сонячною машиною, скільки усвідомленням потреби суспільно обов'язкової й організованої праці, поривом до нового життя. Сюжет роману розгортається двома лініями: боротьбою за Сонячну машину та негараздами нерівного, непереборного кохання принцеси Елізи до геніального плебея Рудольфа Штора.

Символічним є час у романі. Як і в будь-якій утопії — час умовний, абстрактний. Застій — крах життя. Цікаво, що всі хороші справи відбуваються при дуже яскравому сонячному світлі, вдень. А все погане — вночі. Темрява втілюється в образі сажі: «Густа, чорна, як сажа, тьма шелестить дощиком по кущах...».

Символ Сонячної машини як символ нового, надії на майбутнє, що осяює їхні душі та пробуджує нові почуття. Це символ нового світу, де немає місця жорстокості, темряві. Символічним є шлях здобуття хліба — треба крутнути ручку, використати крапельку поту.

Символічним стає колір сонця і трави, який потім з'являється на прапорах — жовто-зелений. Символічні кольори утопії яскраві, різнобарвні та веселі, а кольори антиутопії навпаки — похмурі, темні, сірі. Образи мороку, темряви — безвихідь, відчай.

Символи заліза, бетону — символи Німеччини, Берліну: *«Сучасна Німеччина — це залізобетонний дім божевільних, морально оголених, хижо жорстоких і моторошно нещасних істот».*

Залізобетонна цивілізація сприймається як негативна нищівна сила.

Символ коронки Зіґфріда — як те, до чого прагне людство, — щастя. І її зникнення теж символічне. Шукають його, і ніхто не може його знайти.

Про популярність роману «Сонячна машина» свідчить той факт, що після виходу твору українською, російською, а потім й іншими мовами, він став досить помітною подією, і його успіх закономірно вважався чимось незвичайним, досі не баченим в українській літературі. «Сонячна машина» є новаторським твором, що й досі не втратив ідейно-естетичного значення.

7. П'єси В. Винниченка на світовій сцені

Драматичні твори В. Винниченка відіграли важливу роль у культурному відродженні українського народу. Своєю формою і своїм змістом вони витворювали своєрідну національну новаторську драматургію в дусі новітніх течій європейської драми — драм Ібсена, А. Чехова, М. Метерлінка, К. Гауптмана, А. Стріндберга. Їхня тематика, як і тематика інших творів письменника і драматурга, була цілком традиційною — дослідження людської особистості, морально-психологічне випробовування внутрішніх сил людини у боротьбі за утвердження свого «я». Герої цих п'єс прагнули незалежності від будь-кого і будь-чого: юрби, моралі, приписів, умовностей. Вони прагнули бути «чесними з собою». Але, як зазначав сам Винниченко, ніхто з його героїв не був по-справжньому «чесним з собою», оскільки вони лише прагнули цього.

В. Винниченко розумів, що настав час європеїзувати український театр, тобто «надати йому філософської глибини, гостроти морально-етичних колізій, динамізувати дію». Ці думки розділяв і М. Садовський, який у 1910 році узявся за постановку п'єси «Брехня», написаної драматургом того ж таки року. Перші постановки не принесли великого успіху. Але поступово публіка відчула, що народжується новий театр, створюється нова сценічна естетика. На сторінках «Української хати» з цього приводу з'явився такий відгук: «Театр нарешті вдарив по нервах сучасності, торкнув боляче питання інтелігенції, й вона обізвалася й почала ходити в «Український театр». Цього раніше не бувало. З часу постанови «Брехні» ми можемо рахувати нову еру в історії нашого театру.

Зоряним часом Володимира Винниченка були 1910-1912 роки. У цей час він пише свої п'єси «Базар», «Брехня» (1910), «Співочі товариства» (1911), «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» (1911), «Дочка жандарма», «Натусь» (1912), «Молода кров» (1913) та ін.

Мабуть, найбільшим успіхом користувалася п'єса «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», опублікована вперше у 1911 році. Але перша світова війна ускладнила її появу на сцені. Вперше вона була поставлена у 1917 році. Саме тоді «Молодий театр» Леся Курбаса відкрив новий театральний сезон з постановки «Базару» та цієї п'єси.

Твори драматурга були популярними не лише в тогочасній Україні, але й за її межами. Вони ставилися у Німеччині, Голландії, Швейцарії, Австрії, Польщі, Італії, Іспанії, Румунії та ін. На жаль, в кінці 20-х років радянський уряд піддав жорсткій критиці всю творчість Винниченка і суворо заборонив його твори.

Тепер майже після багаторічної заборони вони повертаються до нас: цікаві й актуальні, без яких була б неповною картина української літератури початку століття.

Виконання одного із завдань на вибір

- * скласти сенкан про В. Винниченка;
- * скласти інформаційне гроно про письменника;
- * скласти «доміно» про Винниченка.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти план «Життєвий і творчий шлях В. Винниченка», прочитати новелу «Момент».